

Bokrecensioner

John Kraft: *Trojas murar. Labyrinter under 3000 år*. Utgiven av Badelunda hembygdsförening, Västerås, genom P. O. Flodbergs förlag, Västerås, 2022. Distribution: Badelunda hembygdsförening, www.badelunda.se och P. O. Flodbergs förlag, po@flodberg.se. ISBN 978-91-982763-4-3. Häftad, 342 sidor.

Labyrintens, eller trojeborgens, innebörder i äldre tider har länge studerats och debatterats av såväl akademiker som amatörer, och litteraturen fyller vid det här laget åtskilliga hyllmeter, fördelade på en lång rad olika discipliner. Författaren till det senaste bidraget – John Kraft, journalist och långvarig ledarskribent på *Uppsala Nya Tidning* – är bådadera. Efter arkeologistudier på 1970-talet kom labyrinterna att för honom bli en absorberande hobby och boken har föregåtts av ett 70-tal artiklar och många rapporter. Den genomgång och det fältarbete han genomfört har varit ytterst omfattande och en avsikt med boken är väl att ingen i framtiden ska behöva göra det igen.

Boken är i A4-format och omfattar 342 sidor inklusive engelsk sammanfattning, bilagor, noter och referenslista. Texten flyter lätt, är stimulerande skriven och mycket rikt illustrerad med bland annat egna uppmätningar av hög kvalitet. Bilagorna tar upp olika detaljer till närmare granskning och är ibland långa som hela kapitel. Bilderna i boken är svartvita men den som vill se dem i färg kan hitta mycket på nätet, t.ex. på <https://labyrinthos.net>.

Berättelsen börjar i Tibble där en stor Trojeborg undgått att ätas upp av ett grustag i Badelundaåsen. Funderingar kring bakgrund, datering och funktion för läsaren ut på en resa runt Europa och vidare till Kaukasus och Indien.

Inhuggna i hällar och i husens väggar, formade av mosaiker i byggnaders golv och utlagda i marken finner vi massor av labyrinter, de äldsta daterade kanske 4000–5000 år gamla. På ett etruskiskt keramikkräsl från 600-talet BC finns en labyrint i dekoren försedd med texten TROIA. Kan det vara det homeriska Ilion som åsyftas, och är det härifrån beteckningen trojaborg kommer? Men kontexten är långtifrån klar: på vassen är labyrinten inklämd mellan ett par män till häst och två kopulerande par.

I den romerska kulturen förekommer labyrinter rikligt, särskilt i golvmosaiker, och då är det myten om hjälten Theseus och kungadottern Ariadnes tråd i den av Daidalos konstruerade labyrinten i Knossos som återges. I labyrintens centrum finns den människoätande Minotaurus, till hälften tjur och till hälften människa, ofta avbildad. I den tidiga kristenheten ersattes ett odjur med ett annat: Minotaurus blir djävulen själv och Theseus ersätts av Jesus.

Från 700-talet förekommer labyrinter i handskrifter, i vissa fall i relation till bibelns Salomo, men inte i samband med det homeriska Troja. Senare finner vi labyrinter i den arkitektoniska dekoren och som golvmosaiker. Berömda gotiska sådana finns i de franska katedralerna i Amiens, Bayeux och Chartres likväl som i nordiska landsortskyrkor. I renässansens och barockens tidevarv levde labyrinten vidare i slottsparkerna. En omfattande genomgång ges av alla de labyrinter i Centraleuropa och England som byggts av stenar och torv, med namn som inte har anknytning till Troja, men som i vissa fall istället representerar Jerusalem, kyrkan eller kristenheten.

Längs de svenska kusterna, liksom Finlands östersjökust och ishavskusten finns åtskilliga labyrinter och författaren funderar över spridningsvägarna, vilken funktion de fyllde, och vem det var som byggde dem. Genom lavdateringar av kustnära labyrinter längs norrlandskusten finner man ett brett tidsspänn, från 1200-talet fram i 1800-talet. Några nästan samtida ligger i kluster. Varför Gotland har omkring 40 labyrinter funderas det över; några anses vara av förkristet ursprung medan andra visar sig vara gjorda i modern tid, ofta av präster eller skollärare.

I folkminnet finns uppteckningar om vandringar i labyrinten, för att få fiske-lycka och vinna andra positiva egenskaper. I vissa trakter hade man tävlingar i labyrinten där det skulle springas eller dansas enligt vissa regler. Labyrinterna är gjorda enligt huvudsakligen två standardsystem: med eller utan möjlighet att hamna i återvändsgränder. Båda förefaller ha lärts ut även till barn. Det finns

Medeltida labyrint i Hesselager kyrka på Fyn. Kraft 2022, sid. 241, fig. 11:4 och <https://fynhistorie.dis-danmark.dk/node/29709>

också avvikande system för konstruktionen och genom dessa kan man finna slumpmässiga kopplingar mellan så avlägsna områden som Bohuslän (Tanum) och Dagestan.

Namnen på labyrinterna varierar: trojeborg, trälleborg, jungfrudans, staden rundvall, jättehägnad (på finska jatulintarha), med flera. Att de i Västsverige ofta heter något som slutar på -slott medan det i Östsverige är vanligare med ändelsen -borg får sin förklaring. Namnet Trälleborg/Trelleborg ges en omfattande utredning i en bilaga. Att labyrinter med förled som trine, trille, trälle introducerades i Norrbotten 1323–1350 indikeras av lavdateringarna. Hur är det då med Troja? Detta namn finner vi redan i etruskisk tid och det dominerar på ett uppseendeväckande sätt i Europa. Ändå är det sannolikt Ariadnes tråd i kung Minos labyrint som får antas vara grunden för namngivningen. Många fler slutsatser, plus en nyttig sammanfattande forskningshistorik, avslutar bokens resonerande del.

När jag började läsa tänkte jag att författaren måtte väl ha missat någon labyrint. En sådan, vid Stenshuvud, fanns till min "belåtenhet" inte med i boken. Men den visade sig vara gjord av en sentida sommargäst. Nästa "glömda" labyrint tänkte jag mig kunde vara den i berget inhuggna "Trojenborg" som professor Sven Nilsson ritade av i sin dagbok (1818–1825) vid ett besök i Vittserödstenbrottet vid Höör i Skåne. Men till och med den fanns med, på sidan 272.

Sommargästen vid Stenshuvud var en sentida traditionsbärare och ännu senare har labyrinten använts av arkitektfirman Snöhetta, som dekor på den 16 000 kvadratmeter stora innergården på MAX IV-laboratoriet i Lund. Där har labyrinten lagts ut med sten från det medeltida kalkstensbrottet i Borghamn, som också gav sten till bland annat Alvastra kloster. Av en traditionsrik sten skapas en gammal form, som bara kan besökas digitalt genom satellitbilder.

I våra dagar tycks fascinationen för labyrinter bara växa, och författaren uppskattar att det i stort sett tillkommer en ny varje dag, de flesta dock i Europa och Nordamerika. Även inom den svenska kyrkan har labyrinten på senare tid blivit alltmer populär, nya labyrinter anläggs invid kyrkorna och definieras som platser för bön och kontemplation. På Lunds domkyrkas hemsida sägs rentav att labyrinten har "funnits i kristen tro så länge kristendomen funnits", och att den på sydsidan av kyrkan 2011 anlagda labyrinten ska "berätta om Gud". Sant är att labyrinten nog alltid haft en magisk eller rituellt innebörd, men den antedaterar kristendomen med flera årtusenden och kan ha haft helt olika betydelser i olika kulturer och på olika platser. För den som vill konstruera en egen labyrint är boken en guldgruva.

Författaren har nog fått med allt man kan tänka sig som berör labyrinter och boken kan rekommenderas på det varmaste! Det är en stor, rentav mästertlig presentation av idog forskning i litteratur, arkiv och fält, och inte minst är det ett underhållande stycke kulturhistorisk läsning.

Anders Ödman

Docent. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet

Labyrinten på sydsidan av Lunds domkyrka anlagd 2011. Foto Lars Berggren 2022.